

forumZFD

19.-22.10.2017.

POLITIKE IZGRADNJE MIRA U REGIJI: OPTEREĆENJA PROŠLOSTI I VIZIJE BUDUĆNOSTI

Mjesto održavanja konferencije:
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Uz podršku:

PRO-Budućnost

U saradnji sa:

SÜDOSTEUROPA-
GESELLSCHAFT

KNJIGA SAŽETAKA

**Konferencija „Politike izgradnje mira u regiji: opterećenja prošlosti i vizije
budućnosti“**

BOOK OF ABSTRACTS

**Conference “Politics of building peace in the region: burdens from the past and
visions for the future“**

KEYNOTE

Nenad Dimitrijević

Centralno - evropski Univerzitet, Budimpešta

Central European University, Budapest

Moralni osnovi izgradnje mira

Iako su jugoslovenski ratovi završeni pre mnogo godina, mi još uvek diskutujemo o politikama izgradnje mira u regionu. Neobično duga aktuelnost ove teme ukazuje na relativni neuspeh mehanizama izgradnje mira i tranzicione pravde koji su primenjeni u posleratnom periodu. Neophodno je i dalje proučavati ove (domaće i međunarodne) mehanizme, te tragati za načinima njihovog unapređenja. Podjednako je važno istrajati na ispitivanju uzroka konflikta. Trebamo da znamo šta se, zašto i kako dogodilo: ako ne razumemo prošlost, povećavamo rizik ponavljanja onoga što je bilo loše.

Osnovni razlog našeg neuspeha da se na pravi način suočimo sa lošom prošlošću vidim u dominantnim političkim i kulturnim stavovima prema počinjenim zločinima. Braniću tezu da su ovi stavovi moralno pogrešni, te da je nedostatak moralne refleksije o zlu koje se dogodilo značajno doprineo neefikasnosti institucionalnih mehanizama tranzicione pravde i izgradnje mira. Drugo, i važnije, dominantna moralna konfuzija nanosi novu nepravdu žrtvama rata, produžavajući njihovu patnju. U ovom kontekstu, pokušavajući da odgovorim na pitanje o alternativni, fokusiraću se na dva povezana pitanja: šta je moralno ispravno razumevanje patnje žrtava, i šta je moralno ispravno delanje nakon zločina? Prvo pitanje povezuje moral i emocije: šta trebamo da osećamo kad se suočimo sa stradanjem nevinih ljudi? Drugo pitanje je o tome šta trebamo da činimo. Tvrdiću da masovni zločin menja naše moralne identitete; ti novi moralni identiteti definisani su posebnim dužnostima i pravima. Fokusirajući se na dužnosti, govoriću o saosećanju i priznanju.

Moral Foundations of Peacebuilding

Although Yugoslav wars ended many years ago, we keep discussing peacebuilding policies for the region. This strangely prolonged concern points to a relative failure of the mechanisms of transitional justice and peacebuilding that have been applied in the post-war period. It is important to study these (domestic and international) mechanisms, and look for the ways of their improvement. It is equally important to advance our understanding of the causes of the conflicts. We need to know what happened, why it happened, and how it happened: without comprehending the bad past, we cannot really ensure that it will not be repeated.

In light of the failure to come to the terms with the past in the post-Yugoslav space, my main concern is with the dominant political and cultural attitudes to crimes. The core claim is that these attitudes are morally wrong, and that this moral failure has importantly contributed to the inefficiency of the institutional mechanisms of transitional justice. Second, this moral failure is doing new injustice to victims, thus prolonging their suffering. In this context, and in search of an alternative, my focus will be on the two connected questions: the morally right attitudes to the suffering of victims, and morally required actions. The first question asks how we shall feel about what happened to innocent people. The second question asks what we ought to do. The core assumption is that in the wake of mass atrocity we acquire new moral identities that create special moral duties and entitlements. The argument will be centred on compassion and acknowledgment, understood as the components of morally required action.

PANEL 1

INTERPRETACIJE BOSNE I HERCEGOVINE U NACIONALNIM VIZURAMA ETHNO-NATIONAL INTERPRETATIONS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Dejan Jović

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu
Faculty of Political Sciences, University of Zagreb

Izgradnja mira u teorijama međunarodnih odnosa: primjenjivost na regiju Zapadnog Balkana

Pitanje rata i mira predstavlja centralnu temu u teorijama međunarodnih odnosa. Od svojeg osnivanja kao akademske discipline (nakon Prvog svjetskog rata, posebno u djelima E. H. Carra), one su postavljale pitanje: kako osigurati trajni mir, odnosno kako spriječiti novi rat. Tri su glavna pristupa razvijena u trima najznačajnijim teorijama međunarodnih odnosa. U realističkoj teoriji, mir se postiže uravnoteživanjem moći između relevantnih aktera, a to su – u okviru vestfalskog sustava država – suverene države. U liberalnoj teoriji međunarodnih odnosa, mir se postiže transformacijom svih država u *liberalno-demokratske*. Na tragu Kantova pristupa pitanjima *samoobnavljajućeg mira*, teorija demokratskog mira (Doyle i dr.) polazi od tvrdnje da demokracije (odnosno: liberalne demokracije) međusobno ne ratuju. U konstruktivističkoj teoriji, mir se gradi promjenom percepcije drugoga, i njegovim pretvaranjem iz *Neprijatelja* u *Prijatelja*, ili barem – u mirnog susjeda. Rat je, nasuprot tome, proces pretvaranja dojučerašnjeg mirnog *Susjeda* (pri čemu ideja *komšiluka* ima posebno mjesto) u *Neprijatelja*.

Jesu li ova tri pristupa primjenjiva u procesu izgradnje mira na Zapadnom Balkanu – i, ako jesu, kako nam mogu pomoći da razumijemo proces koji nazivam *petom tranzicijom*: tranzicijom iz mira u rat i iz rata u mir? Može li se u toj regiji postići *ravnoteža moći* između glavnih aktera – bilo njihovim pojedinačnim ponašanjem ili kroz saveze koje bi stvorili na vertikalnoj osi (sa velikim silama) kao i na horizontalnoj (sa drugim malim državama u regiji) – kroz strategiju *bandwagoninga* i stvaranja *permanentnih* ili *ad hoc koalicija*? Može li se mir postići širenjem liberalno-demokratskih vrijednosti, odnosno kroz unutarnji transformativni proces u državama Zapadnog Balkana? Može li taj proces biti autohton ili je on moguć samo kao izvana nametnut (kroz proces *europizacije*)? Da li današnja *europizacija* doista znači i *liberalizaciju*, ili je zasnovana prije svega na drugim, više realističkim, motivima (npr. sigurnosnim, potrebi za stabilnošću i dr.)? I konačno: je li moguće – kroz proces dekonstruiranja prethodnih i konstruiranja novih – percepcija o Drugome izgraditi temelje trajnog mira? Jesu li prakse *političke korektnosti* i *suočavanja s prošlošću* dovoljne, ili je potrebna aktivna strategija u izgradnji *pozitivnih*, odnosno *prijateljskih* slika o

Drugome? Tko su – ako uopće postoje – potencijalni i stvarni *dizajneri identiteta* i koliku moć imaju?

Ovaj članak otvorit će sva ova pitanja i pokušati odgovoriti na barem neka od njih. Napominjemo da se ista ta pitanja mogu postaviti i za odnose unutar država Zapadnog Balkana, odnosno za odnose u kojima glavni akteri nisu države nego, primjerice, *konstitutivni narodi*.

Šaćir Filandra

**Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo**

Politike povijesti – (de)konstrukcija narativa

Povijesna svijest je gradivni dio socijalne i političke svijesti. Budući da je ljudska egzistencija povijesno isposredovana u svim njenim manifestacijama, a prije svega svijest o sebi u vremenu i prostoru, hermeneutički se nastoje osmisliti na način da se ljudskoj egzistenciji da povijesni smisao. Povijest kao telos spasa, individualnog i kolektivnog osmišljavanja egzistencije, na političkoj razini u višetničkom društvu, kakvo je bosanskohercegopvačko, neminovno proizvodi sukobe interpretativnih narativa kroz prizmu kolizija učitanih smislova egzistencije. Rad ima ambiciju pokazati subjektivni karakter povijesnih narativa u Bosni i Hercegovini, determinante njihova nastanka i razvoja, zajedničke odlike te perspektive mogućeg razvoja.

Politics of history – (de) construction of narratives

History consciousness is the main part of social and political mind. Subsequently human existence is historically mastered towards its all manifestations, and before all about itself in the time and space, hermeneutically it is aimed to create the way human existence gains its historical character. History as the telos of the salvage, individual and collective creation of existence, on the political level in the multi ethnic society such is Bosnia and Herzegovinian, unavoidably produce conflicts of interpretative narratives through the prisms of sealed ideas of existence. This article has an ambition to show subjective character of historical narratives in Bosnia and Herzegovina, determinants of its appearance and development, common characteristic and perspectives of possible development.

Asim Mujkić
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Klasni karakter (ne)mira: slučaj Bosna i Hercegovina

Nećemo reći ništa novo ako ustvrdimo da period od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas karakterizira apsolutna dominacija etnonacionalističke paradigme u proizvodnji jednog nestabilnog političkog poretka koji je uvijek na granici konflikta. Ali, ono što se često ispušta iz vida pri takvim konstatacijama je, a sasvim u duhu revolucionarnih i potom tranzicijskih gibanja otpočetih 1989, da je krajnji referentni okvir bez kojeg ne bi bilo ni nacionalizama ni njihovih ideološki sveobuhvatnih mehanizama – *kapitalizam*. Tek unutar kapitalističkog referentnog okvira etnonacionalistička ideološka proizvodnja dobija svoj puni smisao. Naime, iza nasilnih povlačenja novih etničkih i političkih granica prema modelu nacionalne države neometano, ali prilično neopaženo, povlačile su se neke drugačije granice, granice klase i moći, i te granice su danas, čini se, jedine čvrste granice, odnosno jedine koje su zbilja važne. To su granice između *klase etnopolitičkih poduzetnika* i *ostatka društva koje čine njezini etnički podanici*. Potrebno je, dakle, sagledati što to dejtonski mehanizmi demokratskog predstavljanja proizvode, odnosno kakve tipove 'jedinstva' oni proizvode od prostog empirijskog multipliciteta bosanskohercegovačkog stanovništva. Po mišljenju autora proizvode se barem dva tipa jedinstva. S jedne strane to je partikularističko međusobno isključujuće etničko jedinstvo organskog tipa u okvirima dejtonske kategorije 'konstitutivnog naroda', a s druge strane, integralno klasno jedinstvo, instrumentalističkog tipa u formi *vladajuće klase* koja je, bez obzira na etnički predznak i međusobno suprotstavljene mehanizme partikularističke etničke mobilizacije, dubinski interesno međusobno povezana i koja svojim svakodnevnim djelovanjima proizvodi elemente uniformne klasne svijesti. Autor postavlja pitanje pod kojim uslovima, diskurzivnim i institucionalnim, određene etničke razlike postaju politički relevantnim, postaju izvorom političke moći i mobilizacije, mogli bismo postaviti antirepresentacionalističku hipotezu po kojoj su to, s jedne strane, diskurzivni i institucionalni uslovi 'nacionalne države' shvaćene kao države homogenog etnonacionalnog domaćina i zanemarive etnonacionalne manjine, a s druge strane, njima komplementarni diskurzivni i institucionalni uslovi kapitalističkog poretka iz kojega se nacionalni poredak historijski izdiže, a koji podrazumijeva klasni poredak. Subjekt proizvodnje nacionalno-kapitalističkog poretka je vladajuća klasa, u slučaju BiH, klasa *etnopolitičkih poduzetnika* koja je u posjedu sredstava za proizvodnju društvenog života uopće: kako materijalnog tako i onog simboličkog.

The Class Character of Peace: The Case of Bosnia and Herzegovina

The 1989 Revolution was not only about human rights and freedoms, about free market and democracy, as it has been usually described. It was also a sequence of national revolutions. With the capitalist reconstruction of these polities along went the appropriate basis for collective solidarity and political power – which is nationalism, either, as Brubaker determines, polity-upgrading (in a polities with rather dominant ethnic majority), or polity-seeking (in polities with unclear ethnic majority). Structural transformation of these polities presupposed re-appropriation of national states by its dominant ethnopolitical elites. As much as they were ‘capitalizing’ states, Eastern European polities were ‘nationalizing’ states, that is, political entities “conceived by their dominant elites as nation states, as the states of and for particular nations, yet as ‘incomplete’ or ‘unrealized’ nation states, as unsufficiently ‘national’ in a variety of senses” (Brubaker, 1996: 412). Most of the West Balkans polities were polity-seeking entities that required comprehensive processes of ethnocultural nationalization that presupposed respective ‘core nation’ “defined in ethnocultural terms, and sharply distinguished” from the rest of citizenry, with the powerful political idea, as Brubaker points, “that the core nation legitimately ‘owns’ the polity, and that the polity exists as the polity of and for the core nation” (Brubaker, 1996: 415-16).

It is interesting to observe how the ethnopolitical process of “re-appropriation” of property has unfolded regardless of the fact that in Bosnia and Herzegovina the reappropriation of the state and its institutions is far from complete. It has been carried out on provisional territories dominated by one particular ethnicity in identical form as it took place in stabile national states of Eastern Europe. Rastko Močnik poses a question: “Which class has privatized the potentials of our states. That is not typical capitalist class, because it is not capable, nor it is its goal, to conduct production. This is parasytic class. This is a class called by Andre Gunder Frank ‘lumpen-bourgeoisie’.

In historically diversified areas of the Balkans, political elites of imagined national states, had to initiate process of large-scale de-diversification, that is of, what Brubaker calls, “ethnic un-mixing”: by war, illegal use of force, by means of ethnic-engineering and sometimes even by genocide. The nationalist-democratic revolutions of polity-seeking entities have given birth to a new consolidated national states thus repeating process of nation-building from past European centuries. Not to mention that most of these countries are rewarded, now as consolidated democracies, by the status of European Union member states. Yet, despite circles of nation-building revolutionary violence few states failed to have dominant core national group strong (or armed) enough to efficiently complete the revolutionary task of ethnocultural nationalization. Their elites failed to nationalize their states, to reclaim their full ownership, they somehow failed to manage the diversities into manageable, irrelevant social groupings. In order to change their

notorious status of failed states, ethnopolitical elites are then encouraged to continue their nationalization projects with whatever means at their disposal.

Damirka Mihaljević
Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mostar

Političko obrazovanje kao odgovor na probleme demokratizacije u BiH

Raspad socijalističkog poretka vodio je prelasku na politički pluralizam, tržišno gospodarstvo i prihvaćanje ekonomsko-političkog liberalizma. Takva promjena trebala je prouzrokovati raspad nametnutog društveno-političkog moralnog autoriteta socijalističke ideologije i internalizaciju demokratskih vrijednosti. U BiH napredak je zaustavljen je na minimalističkom konceptu demokratske konsolidacije, a to znači da je tijekom dva desetljeća transformacije uveden tek institucionalni demokratski okvir. S obzirom da je zastoj u produbljivanju demokracije u BiH uzeo maha postala je i paradigmatički primjer paradoksa o kojem govori W.Merkel, a po kojem se nacionalni sukobi zaoštravaju upravo demokratskim postupcima, a integritet države izaziva sustav koji se demokratski mijenja. Iz takve proturječnosti reproducira se očiti nesklad sadržaja i forme dodatno opterećen vrlo anemičnom potporom javnosti demokraciji – 29% (2008). Ta činjenica jasno sugerira kako je demokratizacija fundamentalni problem BiH. U tranzicijskom razdoblju bivših socijalističkih država u Europi do punog izražaja je došla baš važnost vrijednosnih orijentacija i društvene osnove. Institucionalna struktura, ekonomski čimbenici ili pravni poredak ne mogu učiniti jasnom razvoj demokracije. Najveće teškoće u konsolidiranju demokracije ostaju u vrijednosnim orijentacijama. V.Vujčić ističe da se demokracija ne može konsolidirati usprkos adekvatnoj opozicijskoj strukturi zato što građani djeluju prema starim vjerovanjima. Izlaz iz takva stanja nije moguć bez političkog obrazovanja koje iako nije dovoljno nužni je preduvjet promjena na bolje. Bez obzira koliko taj pojam u BiH bio proskribiran politička znanost i iskustvo razvijenih i konsolidarnih demokracija, pokazalo je da se demokratske vrijednosti i norme ne usvajaju samo iskustvom življenja u demokraciji već se moraju učiti i stjecati.

Sead Turčalo
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Interpretacije domovine/otadžbine u nacionalnim obrazovnim platformama: Etničko kodiranje Bosne i Hercegovine

Jedan od brojnih prostora u kojemu se u u postratnoj Bosni i Hercegovini projicira moć etnonacionalnih aktera jeste bosanskohercegovački podijeljeni obrazovni sistem. Kroz diskriminacijske obrazovne politike i ideološki obojene sadržaje školskih udžbenika stvoren je teren za formiranje učenika kao subjekata koji će perpetuirati geopolitičke vizije Bosne i Hercegovine u skladu sa predodžbama vladajućih etnopolitičkih struktura. Naša vlastita analiza udžbenika historije i geografije u sva tri nastavna programa bosanskohercegovačkih škola, te ranije analize na koje se referiramo u ovom tekstu pokazuje da se imaginativna geografija i naracija o državi formira u skladu sa dominantnim pogledom etničkog establišmenta koji oblikuje obrazovne programe. Pritom se umjesto objektivne prezentacije i interpretacije države Bosne i Hercegovine u udžbenicima historije i geografije uokviruju predstave, koje podstiču uspostavu i stabilizaciju predstava o vlastitim etničkim prostorima kao unutrašnjim domovinama.

Interpretation of (home)land / (father) land in national education: Ethnic coding of Bosnia and Herzegovina

One of the many areas in post-war Bosnia and Herzegovina where the ethnonational political actors project their influence is countries' segregated educational system. Through discriminatory education policies and ideologically tainted content of the school textbooks a ground for the formation of students as subjects, that will perpetuate geopolitical visions of Bosnia and Herzegovina in congruence with the interpretation of the ruling ethnopolitical structures, has been created. Our own analysis of history and geography in all three education programs in Bosnian-Herzegovinian schools, and the previously published textbook analysis we refer to in this article, prove that imaginative geographies and narration about the country are constructed in accordance to the prevailing view of ethnic establishment that shapes educational programs. Instead of unbiased presentation and interpretation of Bosnia and Herzegovina analysed school textbooks frame interpretations of the country in a manner that supports formulation and stabilization of images of own ethnic areas as internal homelands.

Slavo Kukić
Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mostar

Nordijski model kao rješenje za BiH

Prostor proširenog daytonskog trokuta – kojeg čine BiH, Hrvatska, Srbija i Crna Gora – kroz povijest su u najznačajnijoj mjeri i određivali i opterećivali hrvatsko-srpski odnosi. Danas su, istina, formiranjem četeriju međunarodno priznatih država dodatno usložnjeni, ali ti, dakle, hrvatsko srpski odnosi i u novim uvjetima imaju relativno respektabilu težinu. U slučaju BiH oni su i faktor mira u regiji i faktor potencijalne političke nestabilnosti. Stoga se temeljnim nameće pitanje kakvo rješenje u regionalnim odnosima može eliminirati i političke potrebe unutar BiH. Temeljna teza od koje se u ovom radu polazi glasi – rješenje koje počiva na svojevrsnom nordijskom modelu. I, ako itko, njegov lobista treba biti upravo BiH, zagovarajući ga i u svome neposrednom susjedstvu, i kod svjetskih centara moći.

PANEL 2

BUILDING PEACE IN CONTEMPORARY BOSNIA AND HERZEGOVINA: CHALLENGES AND LESSONS LEARNED

IZGRADNJA MIRA U SUVREMENOJ BOSNI I HERCEGOVINI: IZAZOVI I POUKE

Nebojša Vladislavljević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu
Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Demokratija i upravljanje sukobima u etnički podeljenim društvima

Akademski i drugi pisci, uključujući i one koji analiziraju politički život na prostoru bivše Jugoslavije, često naglašavaju značaj demokratije za regulisanje etničkih sukoba. Uspostavljanje demokratije, naročito posle nasilnih sukoba velikog obima, treba da preusmeri sukobe od nasilja ka političkim ustanovama, postepeno ublaži osnovne linije društvenih podela, marginalizuje političke elite odgovorne za izbijanje i vođenje rata, podstakne kompeticiju ne samo između već i unutar segmenata pluralnog društva, kao i saradnju njihovih predstavnika. S druge strane, učvršćenje demokratije vidi se uglavnom kao politički milje pogodan za radikalnu transformaciju pluralnog društva i složenih konsocijalnih i/ili federalnih političkih ustanova, nastalih tokom mirovnog procesa, putem strategija regulacije etničkih sukoba kao što je integracija, uz dekonstitucionalizaciju konsocijacije i/ili sužavanje federalnih aranžmana. Povremeni prekidi saradnje predstavnika ključnih stranaka pluralnog društva i opstanak konfliktne retorike tumače se kao potvrda da demokratija ne može da funkcioniše bez radikalne transformacije pluralnog društva. Alternativa ovakvom pristupu jeste u shvatanju demokratije kao značajnog, mada najčešće ne i dovoljnog institucionalnog aranžmana za upravljanje sukobima u podeljenim društvima. Naime, radikalna transformacija pluralnog društva, naročito posle etničkog rata, rigidizacije etničkih identiteta, kao i stvaranja složenih institucionalnih aranžmana radi uspostavljanja mira, najčešće nije moguća bez masovne upotrebe sile i zahteva postepene dugoročne, često višedecenijske promene. Slobodni i pošteni izbori, osnovne slobode i prava građana (naročito sloboda štampe), horizontalna odgovornost, vladavina prava i unutarstranačka demokratija – dakle, ustanove koje uglavnom nedostaju u našem regionu danas – mogu značajno doprineti ublažavanju društvenih podela unutar već postojećih strategija regulacije etničkih sukoba. Nasuprot tome, vaninstitucionalni oblici delovanja, kao što su masovni dugotrajni protesti – mada neizbežni u mešovitim režimima – mogu u nestabilnom demokratskom miljeu proizvesti neočekivane posledice, uključujući zaoštavanje etničkih sukoba.

Dino Abazović
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajavo

Mir, socijalna rekonstrukcija i organizirana religija: studija slučaja Bosna i Hercegovina

Uz to što je ratom razorena, postkonfliktna, dezorjentirana i ukotvljena u tzv. tranziciji, status Bosne i Hercegovine također se može promišljati i kroz agoniju specifičnih i prevladavajućih društvenih procesa, prije svega vezanih za procese "suočavanja sa prošalošću". Jedna od najočiglednijih tenzija je između politika poricanja i (ne)artikuliranih usmenih historija. U znanstvenim i stručnim radovima ta tenzija se najčešće razmatra pod egidom tranzicione pravde, uključujući i probleme retributivne i restorativne pravde, te konačno, rekonzilijacije. Dakako, i dalje je najteža dilema sa kojim se bosanskohercegovačko društvo suočava upravo ta i takva neposredna prošlost. Stoga slijedi i pitanje: da li je rekonzilijacija - kao obnova pravednih odnosa - bezuslovno shvaćena i kao najvažnije pitanje koje treba biti riješeno zbog same budućnosti. Argumentirati ću da je problem rekonzilijacije u Bosni i Hercegovini prije svega problem političke rekonzilijacije u kontekstu društvene tenzije između retributivne i restorativne pravde. Pri tome razmatram ambivalentnu ulogu specifičnih aktera koji (ne)utječu na procese rekonzilijacije, prije svega etnopolitičke elite i vodstvo religijskih zajednica u BiH.

Peace, social reconstruction and organized religion: Case study of Bosnia and Herzegovina

In addition to being war-torn, post-conflict, disoriented, and entrapped in so-called transition, we can also better appreciate the current status of Bosnia and Herzegovina and its agony by viewing it through the prism of its specific and pervasive societal processes. The country is in a situation of facing its past with an underlying tension between politics of denials and (non-) articulated oral histories. In scholarly works, unsurprisingly, this particular tension has been addressed under the 'aegis' of transitional justice, including problems of truth seeking and truth telling, retribution and restoration, and finally, reconciliation. Of course one of the most difficult dilemmas which Bosnian-Herzegovian society faces is its own past. This leads us to ask whether the issue of reconciliation – as restoration of right relationship - should 'naturally' be considered as a matter of utmost relevance for sake of its own future!? I will argue that problem of reconciliation in Bosnia and Herzegovina is above all a problem of political reconciliation. This is seen in the context of the tension in society between retributive and restorative justice. Then I will go on to explore the ambivalent role of specific actors (non-) influencing process of reconciliation. Two kinds of actors are crucial here: the ethno-political elites and the respective religious leaders.

Jelena Golubović
Simon Fraser University, Burnaby, BC, Canada
Department of Sociology and Anthropology

Lowered voices: An oral history of Serb women in Sarajevo

My research investigates the intertwined afterlives of war and socialism in contemporary Sarajevo. Through ethnography and oral history with Serb women, I ask how memories and narratives of the past affect social life in the present, as well as affecting imaginings of possible futures. My field site spans both sides of the inter-entity boundary line that partitions Bosnia and Hercegovina into two ethnically-defined halves. Interviewing women from both Sarajevo proper (Federation of BiH) and Lukavica (Republika Srpska), I explore the narrative possibilities and constraints that these locations engender. I pay particular attention to the decision to either leave or remain in besieged Sarajevo, and what this decision has meant for the shaping of subjectivity and social relationships in the present.

This project begins to fill a gap in the anthropological literature on Bosnia and Hercegovina, which has offered important insights into the experiences of Bosniac women, but has so far largely sidelined the voices of Serb women (Helms 2013; Leydesdorff 2011; Nikolic-Ristanovic 2003). Without the inclusion of perspectives from all sides, however, we cannot begin to form an adequate understanding of contemporary inter-ethnic relationships, nor to grasp the possibilities and challenges of local-level social repair.

This project is currently in the research-gathering phase, and so I offer only preliminary conclusions. I draw from the philosophical and anthropological literature on victimhood, as well as social-psychological literature on denial (Cohen 2001; Enns 2012; Fassin & Rechtman 2009; Meyers 2011; Mookherjee 2015; Ronsbo & Jensen 2014; Sheflja 2010).

Amila Ždralović
Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Law, University of Sarajevo

Kapaciteti i ograničenja ženske mirovne politike u Bosni i Hercegovini

Osnovni cilj ovog rada je da se na osnovu prethodnog složenog iskustva ženskog mirovnog aktivizma u Bosni i Hercegovini ukaže na njegove tek djelomično iskorištene kapacitete, te da se identificiraju realne društvene prepreke koje su dovele do utišavanja feminističke etike odgovornosti. Polazište rasprave će biti u meta-analizi prethodnih istraživanja rada ženskih

organizacija na polju mirotvorstva, antimilitarizma i širenja kulture nenasilja. Ovakav pristup će omogućiti da se iz složenog neesencijalistički tumačenog ženskog aktivizma kroz udruživanje u nevladinim organizacijama, neformalnim udruženjima i pokretima, identificiraju specifičnosti ženske/feminističke mirovne politike u Bosni i Hercegovini. Temelje ove politike treba tražiti u etici brige i etike odgovornosti. Etika brige uključuje emotivnost, zabrinutost i istinsko suosjećanje kao nove kreativne snage i alternativne načine postkonfliktne izgradnje mira. U radu će se pokazati koji su dosadašnji rezultati ženske/feminističke mirovne politike koju sadržajno osmišljava i usmjerava etika brige. Međutim, posao ostaje nedovršen zbog toga što u aktivističkom diskursu nisu stvorene pretpostavke etike odgovornosti što podrazumijeva da nisu provedene ni aktivnosti na ovom planu. Pri tome treba imati u vidu da je etika odgovornosti zadaća koja se nameće u širem društvenom kontekstu, ali je suštinski inherentna feminističkom pokretu. Kako istinsko ostvarenje mira u Bosni i Hercegovini nije moguće bez etike odgovornosti, time i feministički pokret ima moralnu obavezu reaktiviranja davno započetog posla na izgradnji mira.

Capacities and limitations of women's peace policy in Bosnia and Herzegovina

The main objective of this paper is to use prior complex experience with women's peace activism in Bosnia and Herzegovina to point out that its capacities were only partially utilised and to identify real societal obstacles that led to the silencing of the feminist ethic of responsibility. The discussion starts from a meta-analysis of prior studies of women's organisations in the fields of peace building, anti-militarism and promotion of culture of non-violence. This approach allows for identification of specifics of the women's/feminist peace policy in Bosnia and Herzegovina via a complex, non-essentialist interpretation of women's activism in non-governmental organisations, informal associations and movements. Foundations of this policy should be sought in ethics of care and ethics of responsibility. Ethics of care include emotion, concern and true compassion as the new creative forces and alternative approaches to post-conflict peace building. This paper will present the existing results of the women's/feminist peace policy, whose content is designed and guided by ethics of care. However, this work remains unfinished because the activist discourse lacks the assumptions based on ethics of responsibility, and therefore lacks activity in this aspect. We should also keep in mind that ethics of responsibility is a necessity in the broader social context, but is essentially inherent to the feminist movement. Since true peace in Bosnia and Herzegovina cannot be achieved without ethics of responsibility, the feminist movement has a moral obligation to reactivate the peace building effort it initiated a long time ago.

Miloš Šolaja
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci
Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

Konstruktivistički pristup međunarodne zajednice u postjugoslovenskoj krizi: studija slučaja Bosna i Hercegovina

Disolucija Jugoslavije i konsolidacija izmijenjenih odnosa dešavala se istovremeno kada i dezintegracije Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke postavljajući definisanje post-federalnih procesa kao političko, ekonomsko i pravno pitanje. Proces dezintegracije nametnuo je potrebu redefinisanja spoljne i unutrašnje suverenosti istovremeno s procesima definisanja i implementacije političke i ekonomske suverenosti novih država paralelno s pojmovima, principima i procesima opštedruštvene tranzicije iz socijalističkog sistema u društvo karaktersano vrijednosti liberalne demokratije. Društvene promjene bile su odraz globalizacije i liberalizacije u međunarodnim odnosima čiji su stubovi „vašingtonski konsenzus“ kao principijelna osnova liberalizacije ekonomije, parlamentarna demokratija i promijenjena paradigma međunarodne bezbjednosti koja podrazumijeva izbjegavanje konflikta i izgradnju mira na principima 'bezbjednosne zajednice'. Ratovi na prostoru bivše Jugoslavije bili su ostatak klasičnog realističkog shvatanja odnosa i prijetili su narušavanjem globalnog posthladnoratovskog koncepta. Dejtonski mirovni sporazum je po načinu donošenja i sadržini uspostavljenih rješenja predstavljao odraz neoliberalnog institucionalističkog pristupa međunarodne zajednice koji se ogleđo u konstrukciji i implementaciji novih institucija. Ujedno radi se i o izraženom istraživanju ideja, opšte i posebne političke kulture, rekonceptualizacije međunarodne strukture i pojedinačnih država i na tim osnovama stvaranju političkog i institucionalnog okvira za njihovu funkcionalnost. Po specifičnosti rješenja Bosna i Hercegovina predstavlja izraziti primjer konstruktivizma koji karakteriše originlano kreiranje i izgradnja političkih institucija i odnosa bez mogućnosti kopiranja sličnih primjera.

Zlatiborka Popov Momčinović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo

Procesi pomirenja u BiH i regiji: rodni ekskursi

Cilj rada je da ukaže da je pomirenje naime proces, a ne stanje, koje obuhvata veliki broj dimenzija. (v. Whitakker, 2002; Long & Brecke, 2003; Morrison, Mercurio, Twose, 2013). I rod tj. rodni odnosi su proces, a ne stanje, s obzirom da se rodne hijerarhije stvaraju ponavljanjem, tj. delanjem (Batler,

1990). U različitim teorijskim uklonima i praksama pomirenja se ukazuje da proces pomirenja obuhvata i aspekt promene identiteta i izmeštanja značenja (Long & Brecke, 2003: 63) kroz istinsko i unakrsno suočavanje sa sadašnjošću, prošlošću i budućnošću, a što nema samo forenzičku već i narativnu, dijalošku i restorativnu dimenziju. Ove različite dimenzije pomažu ljudima, posebno žrtvama da ponovo dođu do celine sopstva ali i da sa nekadašnjim „neprijateljima“ izgrade nove mostove zajedništva, s naznakom da ovaj proces nikada ne može doći do svoje punine. Rodna dimenzija tu ima značajnu ulogu budući da se žene često smeštaju a i jesu smeštene u ulogu žrtve, tj. pasiviteta, a što trebaju da prevaziđu radi ispunjavanja gore navedene praznine. Jer viktimologija čini delatnim apstraktne kolektivističke ciljeve, kako u ratu tako i u poraću, a koje i dalje nameću patrijarhalni diskursi koji su operativni kroz različite makropolitike i mikrotehnikе moći (Fuko). Feministički koraci i iskoraci predstavljaju značajne niše otklona imajući u vidu preovladavajuće prakse polu-pomirljivosti koje i dalje drže bh. društvo u stanju zamrznutog konflikta.

Processes of Reconciliation in Bosnia and Herzegovina and the region: Gender excurses

The aim of this work is to point out that reconciliation is a process, not a state, which encompasses different dimensions. Gender and gender relations as well are process, not a state, bearing in mind that gender hierarchies are created by repetition and performance (Butler). In different theoretical approaches and practices of reconciliation it is highlighted that reconciliation includes also so called identity shift and relocation of meaning, through interplay of facing with the past, present and future that have not only forensic, but narrative, dialogical and restorative dimensions as well. These different dimension help people especially victims, to regain the wholeness of self and also to re-build mutual bridges and connections with former “enemies”. It should be noted that this process can never achieve a discursive end. Gender is here of high importance for women are often placed in passivity, used and abused on different levels (imaginary, symbolic and real) to fill the meaningless void of collective abstractions. Victimology is used to make these abstractions operative, both in war and post-war periods, imposed by patriarchal discourses and their macropolitics and microphysics of power. Feminist steps and excurses present important stepping out by creating niches of resistance regarding prevailing practices of consolation still holding BIH society in the state of frozen conflict.

Sabina Ćehajić Clancy, Sarajevo School of Science and Technology
Michal Bilewicz, Warsaw University

Fostering intergroup reconciliation through moral exemplars

Damaged intergroup relations in post-conflict contexts marked by histories of war and human right violations constitute a major obstacle to peace-building and reconciliation. What we know so far is that intergroup contact has the potential to heal and improve intergroup relations. Bringing group members involved in, or affected by, conflict together in a safe, supportive environment is a strategy that is frequently used in peace-building and reconciliation-oriented community projects. Indeed, studies conducted in post-conflict settings identifies contact as one of the most effective socio-psychological processes in terms of facilitating reconciliation processes such as intergroup forgiveness. However, most of this research measures (pre-existing) contact as occurring in participants' life. The question that is still open is whether contact interventions aimed at improving intergroup relationships, such as those used by local or international non-governmental organizations, would yield such positive consequences and, if so, under which conditions. In addition to this question, intergroup relations tend to be affected by polarized narratives about the past that inhibit the positive consequences of intergroup contact. In this presentation, I will present the effects of a contact intervention containing narratives of moral exemplars on reconciliation processes. Results from two studies showed significant positive changes after the contact interventions that highlighted and focused on documented stories of individuals (moral exemplars) saving the lives of their adversaries . It was found that focusing on moral exemplars increased reconciliatory beliefs due to enhanced forgiveness. The second study confirmed the positive effects of such interventions on more specific affective, cognitive and behavioral aspects of reconciliation among both former victims and perpetrators.

Podsticanje pomirenja među grupama kroz moralne primjere

Narušeno međuljudsko povjerenje u post-konfliktnim društvima predstavlja jednu od osnovnih prepreka uspostavljanju održivog mira i pomirenja. Socio-psihološka istraživanja sugeriraju međugrupni kontakt kao mehanizam obnavljanja međugrupnih odnosa. Veliki broj empirijskih studija potvrđuje da kvalitetni međugrupni kontakti zaista potiču različite procese pomirenja kao što je oprost, empatija i priznavanje odgovornosti. Međutim, većina ovih i sličnih istraživanja su ispitivale efekte već postojećeg kontakta. Pitanje koje ostaje velikim dijelom neistraženo jesu efekti tzv. kontakt intervencija koje su često blokirane percepcijama homogenosti. U ovom izlaganju prezentirat ću rezultate dviju empirijskih studija u okviru kojih smo ispitali procese kontakt intervencija praćenih percepcijama moralne heterogenosti. Rezultati ukazuju na značajne promjene nakon kontakt intervencija koje ističu moralnu heterogenost "drugih" na različite procese pomirenja.

PANEL 3

THE ROLE OF EXTERNAL ACTORS IN PEACE BUILDING PROCESS IN THE REGION

ULOGA VANJSKIH AKTERA U PROCESU IZGRADNJE MIRA U REGIJI

Marie Janine Calic

**Faculty of History and the Arts, Ludwig Maximilian University
Fakultet povijesti i umjetnosti, Univerzitet Ludwig Maximilianus**

The role of the EU: lessons (not) learned

Bosnia has been arguably the most ambitious case of international peace-building and state formation. For the first time, the international community established elaborate and intrusive mechanisms to guarantee the implementation of the Dayton Agreement. The experience in Bosnia and Herzegovina relating to costs, exist-strategy and lack of progress has however generated increasing realism about the limits of such comprehensive and over-ambitious nation-building missions. The lesson of Bosnia is that comprehensive and intrusive collective operations appear hardly feasible and may even lead to serious distortions in the political and economic system.

Beatrix Austin

Berghof Foundation, Berlin, Germany

External Actors: Breaking or Sustaining Cultures of Victimhood in Peacebuilding

Building peace in post-war societies requires some form of acknowledging and working through the violence that happened in the past, both physically and psychologically. In offering their support to post-war Bosnia-Herzegovina, as well as the wider region of the Western Balkans, many external donors and intervenors have attempted to address this necessity, sometimes together with, sometimes against the societies and people affected – and with mixed results. To this day, analysts and activists describe the societies of the region at large as caught up in a vicious circle of competitive victimhood, where groups remain locked in an interpretation of events that justifies “their own” side, and vilifies “the other” side. The proposed paper works on the assumption that unless this vicious circle is broken, conflict transformation and peacebuilding, reconciliation and co-existence will face subtle but insurmountable obstacles. A second

assumption is that both local and international actors play(ed) their part in prolonging the vicious circle.

The paper proposes a framework for analysing whether the programming language and/or programme components proposed by externals, as well as the actors and processes of implementation have worked on the experience of victimhood in a constructive manner, opening the way for greater mutual understanding; or have worked on the experience of victimhood in a counter-productive manner, cementing notions of exclusive victimhood and blocking the development of greater mutual understanding and coexistence. Comparative examples will be taken from Northern Ireland and Nepal or the Southern Caucasus respectively.

Hamza Karčić

**Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo**

Sjećanje na Srebrenicu: Komparativna analiza rezolucija američkog Kongresa i Evropskog parlamenta

Cilj ovog rada je ponuditi komparativnu analizu rezolucija o Srebrenici usvojenih u američkom Kongresu i Evropskom parlamentu. Rad će pokušati odgovoriti na pitanje kako se inostrani parlamenti sjećaju genocida u BiH. U BiH je rezolucija Evropskog parlamenta iz 2009 privukla značajnu pažnju dok su rezolucije američkog Kongresa ostale manje zapažene. Analiza će ukazati na geografsko (Srebrenica) i vremensko (juli 1995) ograničenje omjera zločina genocida u BiH u rezoluciji Evropskog parlamenta. S druge strane, američki Kongres zauzeo je stav da je genocid izvršen na cijeloj teritoriji BiH u periodu 1992-1995.

Armina Galijaš

Center for Southeast European Studies, University of Graz

Centar za Jugoistočnoevropske studije, Univerzitet u Gracu

Economy of Peace: Investors and Tourists (not) Welcome! Sarajevo and its Arab Economic Spring

More and more Arabs are coming to Bosnia and Herzegovina. Some of them are coming as tourists, some as investors, and some of the tourists are investing in real estate. Although investment and tourism are much needed in this country, the predominant Muslim inhabitants

of Sarajevo are restrained or openly opposed towards the new-comers. Negative comments and xenophobic reactions against Arabs are widespread in Bosnia's news-papers, social media and internet portals. The reactions seem to be inspired by some kind of 'cultural racism' and are very similar to those in Western Europe. Some Bosnians complain of a cultural clash with visitors and are concerned about a creeping conservatism which they see as threatening their communities. This new encounter raises several interesting questions: Who are the tourists which are visiting Bosnia and why are they coming to this country? How significant is the economic engagement of Arabs in Sarajevo's and Bosnia's economy? Who are the investors and their customers in real estate? What are their motives? Although the business community mostly welcomes them for obvious reasons, even there is a lot of criticism. Why is the perception of the Arab investor so different of e.g. his Austrian or Turkish colleague? How do Arabs and Bosnians interact in business and in everyday life?

What role plays religion in all this?

The questions above have been explored through semi-structured interviews of different groups of stakeholders and detailed analyses of a selected media sample.

Vedran Džihic

**Institut za političke nauke, Univerzitet u Beču
Institut of Political Sciences, University of Vienna**

Stabilokracija i (ne)mir u Bosni i Hercegovini: Proturječnosti i kontradiktornosti vanjskih aktera u procesu izgradnje mira u Bosni i Hercegovini i regiji

Bosna i Hercegovina je konstruisana u Dejtonu i potvrđena u post-dejtonskoj političkoj praksi kao zemlja u koju je vanjski faktor upisan u njeno bitisanje. Simbiotična i duboko proturječna sprega između vanjskog faktora i bosansko-hercegovačke državnosti i političke prakse stabilizira politički i društveni ugovor produciran u (pred)ratnom i poslijeratnom periodu u Bosni i Hercegovini te sistematski onemogućava prerastanje Bosne i Hercegovinu u zajednicu mira. Cinjenica da se polje moci (Bourdieu) vanjskih aktera nalazi u istorijskoj transformaciji (od evropskih kriza i promjena/mogućih reformi do globalnog i transatlantskog preslaganja koordinata u eri Trump) umanjuje prostor za osmišljenu i odlučnu politiku prema Bosni i Hercegovini te ostavlja zemlju na brisanom prostoru kojim haraju adaptirane etno-politike upakovane u neoliberalno ruho. Proturječnosti i kontradiktornosti vanjskog faktora (vidljive na primjer u politici stabilokracije) stapaju se sa lokalnom političkom praksom i proizvode u konačnici stanje permanentnog nemira. To stanje nemira, negdje između sna i jave, taj «Dämmerzustand» in permanente, onemogućava razvoj demokratske i slobodne Bosne i

Hercegovine i baštini autoritarni društveni poredak. Moje izlaganje je pokušaj promišljanja tog permanentnog nemira te njegovih vanjskih i unutrašnjih koordinata i njihovog simbioticnog odnosa. Dok alternativa i kritično promišljanje drugačije Bosne i Hercegovine i dalje ostaju na marginama društva raste potreba da se osmisli realna utopija prijeko potrebna kao jedino preostalo polje djelovanja za mirovnu rekonstrukciju zajednicu.

Na kraju, kroz osvrt i promišljanje svih proturječnosti i kontradiktornosti vanjskih aktera u Bosni i Hercegovini pokušaću da posmatram i širu regiju te dođem do preliminarnih zaključaka o odnosu između periferije i centra u momentu suštinske transformacije (evropske) demokratije i novog «početka istorije».

KEYNOTE

Stef Jansen

Univerzitet u Manchesteru

University of Manchester

(Non-)Events in the Dayton Meantime

Ovo izlaganje će se baviti postjugoslovenskim opterećenjima prošlosti i vizijama budućnosti u odnosu na filozofiju 'događaja'. Aktivisti i teoretičari širom svijeta su se obratili takvim radovima, posebno spisima Alaina Badioua, da bi ponovo probudili optimizam o mogućnosti radikalnih političkih promjena. Na bazi dugoročnih antropoloških istraživanja u Bosni i Hercegovini, ova prezentacija nastoji da istražuje prilike ali i ograničenja takvog pristupa za društvenonaučnu analizu promjena i reprodukcije. Nasuprot svojoj globalnoj reputaciji kao događajnom mjestu, među stanovnicima savremene BiH postoji široko rasprostranjen osjećaj da se, bar politički, nikad ništa ne dogodi. Dvije decenije poslije Daytonskog mirovnog sporazuma se tako često doživljavaju kao 'Međuvrijeme' bez događaja u sjeni jednog velikog Događaja: rat 1992-1995. Stoga je potrebno istražiti uslove pod kojima eventualna dešavanja mogu ali ne moraju funkcionisati — i biti prepoznata — kao katalizatori promjena. Prezentacija će iskoristiti prizmu 'Daytonskog Međuvremena' da kristališe, u pojačanim formama, šire izazove za analitički okret događaja u društvenim naukama.

(Non-)Events in the Dayton Meantime

This presentation will address post-Yugoslav historical burdens and visions of the future in relation to philosophical work on 'the event'. Activists and theorists in many different places across the globe have turned to such writings, particularly those by Alain Badiou, to reawaken optimism about the possibility of radical political change. This presentation seeks to explore both the opportunities and the limitations that event theory offers to the social scientific analysis of change and reproduction. It will do this by interrogating event theory from an anthropological perspective rooted in long-term research in Bosnia and Herzegovina. In contrast to its global reputation as an eventful place, there is a widespread sense amongst inhabitants of contemporary BiH that, politically at least, nothing ever happens. The two decades since the Dayton Peace Agreement are experienced as an event-less 'Meantime' in the shadow of The Event of the 1992-1995 war. We thus need to investigate the conditions under which any happenings may or may not come to function — and be recognised — as catalysts of change. The presentation will use the prism of the 'Dayton Meantime' to crystallise, in amplified form, broader challenges for an analytical turn to events in the social sciences.

PANEL 4

TRANSITIONAL JUSTICE AND CULTURE OF MEMORY

TRANZICIJSKA PRAVDA I KULTURA SJEĆANJA

Ljiljana Radonić

Odsjek za političke nauke, Univerzitet u Beču

Department of Political Science, University of Vienna

Od rata sjećanja na post-jugoslavenskom prostoru do izgradnje mira u regiji

Bez vrednovanja se može reći da i pojedinci i kolektivi sjećanje na prošlost koriste za svrhe sadašnjosti, pamte samo one događaje koje mogu ugraditi u svoju sliku o sebi ili vlastitoj grupi. Tako se u (zapadnoj) Europi već od 1980ih godina, nakon desetljeća potiskivanja, u fokusu sjećanja na Drugi svjetski rat nalazi Holokaust. Istrebljenje europskih Židova shvaća se kao zajedničko iskustvo iz kojeg je Europa naučila i stvorila nove strukture da bi slično ubuduće spriječila. Istovremeno se u istočnoj i jugoistočnoj Europi povijest iznova piše nakon 1989. godine. Pred-socijalističko razdoblje se glorificira kao „zlatna era“ nacionalne slobode. Zločini kolaboracionih režima se u toj novoj verziji povijesti potiskuju iz sjećanja, jer stoje u suprotnosti s identifikacijom s nacionalnim herojima. Umjesto da historiografija služi preispitivanju takvog revizionizma, ona se u takvim periodima ne razlikuje od nacionalističkog kolektivnog pamćenja.

Takav razvoj mogao se još naglašenije promatrati u procesu raspada Jugoslavije i u post-jugoslavenskim ratovima u kojima je sjećanje na Drugi svjetski rat intenzivno reaktivirano. Došlo je do „rata sjećanja“, identifikacije sa zločincima iz Drugog svjetskog rata i demonizacije neprijatelja. U izlaganju biti će govora o primjerima iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske. Posebno ću se u izlaganju osvrnuti na pitanje koliko je 2006. godine otvoreni novi postav u spomen-području Jasenovac napredak, a koliko problematično slijedi zapadni trend fokusa na individualnu žrtvu bez da tematizira jasenovačke specifičnosti i počinitelje. Da li se nakon takvog „rata sjećanja“ kao oko brojeva jasenovačkih žrtava možemo udaljiti od argumentacije da uvijek samo ONI manipuliraju prošlost, dok smo MI samo nevine žrtve? Je li izgradnja mira u regiji moguća ako se MI smatramo „novim Židovima“, a naše susjede novim Nacistima i fašistima?

From the War on Memory in former Yugoslavia to Building Peace in the Region

We can say value-free that individuals and groups use the memory of the past for the purposes of today. They remember only those events they can include into their self-conceptions. In (Western) Europe the Holocaust has been in the focus of World War Two memory since the 1980s – after decades of marginalization. The annihilation of the Jews of Europe is understood as a shared experience from which Europe has learned and created new structures in order to avoid its reoccurrence. Simultaneously the past has been re-written in Central Eastern and South Eastern Europe after 1989. Periods before the communist rule are glorified as a “golden era” of national independence. The crimes of collaborationist regimes are thus suppressed from memory since they oppose the identification with national heroes. Historiography here often does not serve for questioning such historical revisionism, but contributes to nationalist collective memory.

Such a development could be observed in the break-up of Yugoslavia and the wars of succession when World War Two memory was reactivated. The war was a “war on memory” including identification with criminals from World War Two and demonization of the enemy. The presentation will deal with cases from Slovenia, Bosnia-Herzegovina, Serbia and Croatia. I will especially focus on the permanent exhibition at the Jasenovac Memorial Museum opened in 2006. In how far was it a progress to follow the Western trend to focus on individual victims without broaching the issue of the specifics of Jasenovac and the perpetrators? Is it possible – after such a “war on memory” on the numbers of the victims in Jasenovac – to move beyond the argument that only THEY manipulate the past, while WE are only innocent victims? Can we build peace in the region if we consider ourselves as the “new Jews”, while depicting our neighbors as the new Nazis and Fascists?

Nerzuk Ćurak

**Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo**

Pamćenje zaborava i zaborav sjećanja: kultura poricanja u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini

Rat protiv Bosne i Hercegovine učinio je svoje i u sferi sjećanja, naročito u sferi sjećanja, pa je diktatura partikularnog a totalitarnog uma na svim našim stranama proizvela flagrantnu, organiziranu hipokriziju unutar nacionalističke naracije koja se prostrla i horizontalno i vertikalno, i sinhronijski i dijahronijski, zahvatajući škole, univerzitete, historiju, političku geografiju, državnu, entitetsku i lokalnu vlast, nevladin sektor ovisan o sinekurama, a ne od potrage za istinom, organizirane vjerske zajednice koje organizirano kasne u izgradnji kulture

mira, međunarodnu zajednicu – koja bi da se sjećamo ali da to bude nekako politički korektno makar to značilo suspenziju istine... Zbog prethodne opće slike, pravo ime naše kulture sjećanja je kultura poricanja. To je struktura naše kulture. Autor će argumentirati znanstveno-aksiološke kriterije u prilog stvaranja uvjeta za okončavanje kulture poricanja.

Radmila Nakarada
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu
Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Jelena Volić – Hellbusch
Beogradski fond za političku izuzetnost
Belgrade Fund for Political Excellence

Pomirenje i zaborav, bekstvo od istorije

Razmatranja pretpostavki pomirenja su smeštena najčešće između zahteva za suočavanje sa zločinima, upućena pre svega strani koja se smatra poraženom, i prigovora da akteri jugoslovenske drame previše obitavaju u istoriji umesto da se okrenu budućnosti. U radu će se izložiti argumenti da se ka pomirenju ne može napredovati samo na temelju građuiranja odgovornosti za konflikt, odnosno procentualizacije žrtve (to je nužan ali ne i dovoljan uslov), te „begstva od vlastite istorije“. Drugim rečima, rad želi da pokaže da su neophodna dalja upitnost i dodatni naponi razumevanje prirode sukoba. Između ostalog, pomirenje nalaže razumevanje posledica „brojnih okrutnih istorijskih obrta“ (M. Todorova) tj. prisustvo njihovih senki u sadašnjosti; razumevanje razloga „večnog traganja“ za formulom razvoja, prevladavanja perifernog položaja; posledica interiorizacije predrasuda spoljnih aktera prema ovom regionu, svođenja vlastitih osobnosti na izostanak civilizovanosti.

Krug u kome se vrti istorijska revizija na istorijsku reviziju, zaborav na zaborav, poricanje na poricanje, sprečava razumevanje uzroke nasilnih sukoba saglasno meri njihove složenosti. Pri tome, zaborav, bekstvo od istorije, nije specifičnost Balkana, već pripada i onom delu Evrope koje sebe percipira kao središte civilizovanosti, kao „konačnu formu i normu ljudske egzistencije“ (P. Mishra). Cilj rada je dakle da pokaže da suočavanja da bi bila delotvorna moraju pored ustanovljavanja mere odgovornosti za brutalno, razorno nasilje, da dopru i do ključnih pitanja i uvida, spleta unutrašnjih i spoljnih okolnosti, koje bi omogućili trajni mir. Mir ne kao „medeni mesec“ već život sa traumama, gorčinom, bolnim kompromisima (Amos Oz) ali i kao opredeljenost da ćemo se pred sledećim krugom izazova oglušiti o nasilje i da je to mera mogućeg bratstva.

Vjeran Pavlaković
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

From Contested Narratives to Controversial Monuments: Challenges of Memorialization in Post-War Croatia

The waves of destruction targeting the socialist monumental legacy in Croatia in the 1990s was quickly followed by a memorial boom dedicated not only to the Homeland War, but also to the defeated side from the Second World War. Memorials to fallen Ustaše and Domobrani either replaced or were erected next to Partisan statues as part of a broader revisionist trend in Croatia that seeks to discredit everything associated with the socialist revolution while simultaneously rehabilitating collaborators. The memoryscape was further transformed by numerous monuments and memorial spaces dedicated to the Homeland War (1991-1995), some of which also included casualties from the Second World War. As in the case of the Partisan memorials, many of the new monuments were the result of bottom-up initiatives, with the Croatian state regulating this memory boom only more recently. Thus the contested narratives and recognition of victims from both the Second World War and the war of the 1990s are further complicated by the erection and destruction of memorials in public space. This paper looks at some of the most controversial sites of memory in Croatia (Jasenovac, Glina, Knin, etc.) and how the debates over monuments has obstructed or contributed to the processes of reconciliation in the last two decades.

Vjollca Krasniqi
Faculty of Philosophy, University of Prishtina
Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini

Dealing with the Past: Gender and Post-War Justice in Kosovo

This presentation focuses on gender and transitional justice in Kosovo. Transitional justice is a vehicle for addressing issues of war guilt and responsibility for war crimes through the process of 'retribution' and 'restoration.' Retributive tribunals are a good starting point to deal with the past, punishing the wrongdoers, and delivering justice. They are, however, not sufficient to help societies that have undergone war to move forward in peacetime. In this presentation, I examine

women's demands for justice and truth and against forgetting war and the effects war had on the lives of women and their communities in Kosovo. I will argue that restorative approaches to justice are significant not only because they involve a greater number of people, but because they entail remembering, commemorating and public staging of suffering and loss. Restorative mechanisms may help achieve healing, a precondition for a future without violence. They also contribute to acknowledgement of women's survival and enhance plural understanding of how war, as a physical and emotional experience of collective violence, is gendered.

Zarije Seizović

**Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo**

Kolektivna odgovornost i kultura poricanja: Balkanski koncept poimanja krivice

Vještački stvoren ali namjerno dnevnom politikom održavan i pothranjivan koncept „kolektivne odgovornosti“ već više od dvije decenije opterećuje obične ljude, etno-nacionalne i religijske zajednice, dnevnu politiku i odnose Bosne i Hercegovine sa susjednim državama.

Evidentna je nesposobnost običnih ljudi ali i političkih „elita“ da napuste granice etno-kolektiviteta i spram zločina se postave na jedini mogući ispravan način: da ga posmatraju kao djelo ljudi sa imenom i prezimenom u svjetlu principa *individualne krivične odgovornosti* i kao objektivnu kategoriju. Međutim, takvu reakciju u današnjoj BiH ali i na Balkanu nemoguće je očekivati, jer dominantan etno-narativ i kolektivna misaona matrica godinama reafirmiraju etnički obojenu svijest o *dobru* svojih (vlastitih) i *zlu* onih „drugih“.

Sasvim je sigurno da suđenja za ratne zločine u Den Haagu i državama regiona, utvrđivanje činjenica i kazivanje istine, restitucija, kompenzacija i rehabilitacija mogu garantirati efikasnost metoda i mehanizama tranzicijske pravde, jer je čigledno je da aktualne etno-klero-nacionalne političke elite ne žele vidjeti mehanizme tranzicijske pravde u punom zamahu. Memorijalizacije, komemoracije i kultura sjećanja (nasuprot *kulturi poricanja*), izgradnja mira i demokratskih institucija, reforma zakonodavstva, *vetting* procesi, djelovanje civilnog društva i sveobuhvatna Strategije tranzicijske pravde dodatni su garant ispunjenju zadatka tranzicijske pravde koji bi se mogao nazvati ozdravljenjem društva.

Međunarodna zajednica trebala bi osigurati sredstva i resurse da ovi mehanizmi ozdravljenja djeluju po fazama, pri čemu bi njihov fokus bio usmjeren na odnos društva i države prema žrtvama, zatim osiguranje pravde za žrtve, utvrđivanje istine, izvinjenje, pomirenje i konačno, ako se ikad za njega stvore uvjeti, oprost.

Collective Responsibility and Culture of Denial: Understanding of Guilt in a Balkans' Way

Artificially created but intentionally maintained and fed by daily politics, concept of „collective responsibility“ constitutes burden to ordinary people, ethno-religious communities, daily politics and relationship of Bosnia and Herzegovina with neighbouring countries for more than two decades.

It is obvious that ordinary people as well as political elites are not able to leave territory of ethno-collective identity and position themselves in an only righteous way: to look at the crime as deed of concrete people with name and surname, that is to say to look at it in the light of principle of *individual criminal responsibility*. It is not possible to expect such standing point in the contemporary BiH, because dominant ethno-narrative and collective mind-matrices reaffirm ethnically painted consciousness related to *goodness* of their own ethnic group and *evilness* of those “others”.

It is clear that war crimes trials in The Hague and Balkans' states, fact-finding and truth-telling, restitution, compensation and rehabilitation can guarantee effectiveness of transitional justice. Unfortunately, actual ethno-religion-national political elites do not want to see transitional justice in full wings. Memorials, commemorations, and culture of remembrance (as opposed to *culture of denial*), peace building and creation of democratic institutions, legal reforms, *vetting* processes, role of civic society and a comprehensive Strategy of Transitional Justice are seen as safeguard to fulfilment of tasks of transitional justice that would be healing the society.

International community should raise funds and make available recourses in order to make those mechanisms functioning through the stages. Focus should be put on relationship of society and state toward victims, ensuring justice, fact-finding, apologies, reconciliation and, eventually, if ever created conditions for it, forgiveness.

PANEL 5
CIVIL SOCIETY AND PEACE BUILDING
CIVILNO DRUŠTVO I IZGRADNJA MIRA

Enver Đuliman
Norveški helsinški komitet
Norwegian Helsinki Committee

Mirovna uloga univerziteta

Univerziteti u bivšoj Jugoslaviji su u određenoj mjeri imali svoju predratnu i a neki ratnu/ratničku ulogu. Međutim, mi se pitamo: Kakva je uloga univerziteta, nastavnog kadra i studenata danas u izgradnji mira u konfliktnim/postkonfliktnim društvima a posebno društvima kao sto je bosansko? Sta je potrebno kako bi se edukacija i znanje koji su danas u velikoj mjeri politizirani, ideologizirani i etnicizirani oslobodili njihove vladavine i transformirali u univerzitete koji će promovirati i prakticirati dijalog, suradnju i mir? Kako univerziteti mogu preuzeti odgovornost i aktivno učestvovati u demokratskim procesima i razvijanju aktivnog građanstva na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou i doprinijeti socijalnoj transformaciji, izgradnji povjerenja kao socijalnog kapitala, tranzicijskoj pravdi i pomirenju? Kako ostvariti suradnju, umrežavanje, volontarizam i učešće studenata i nastavnog kadra u društvenim procesima i široj i lokalnoj zajednici? Koje programe je neophodno uvesti kako bi ojačali građanski angažman i društvenu odgovornost i kako prepoznati, poticati i priznati dobre prakse u društvu provedene od strane studenata, nastavnog kadra i univerziteta? Na kraju, kako u ovome univerziteti mogu surađivati sa nevladinim sektorom?

U svom kratkom izlaganju ću, na osnovu vlastitog iskustva vođenja četvorogodišnjeg međunarodnog projekta Uloga univerziteta u izgradnji mira, pokušati odgovoriti na neka od ovih pitanja.

Davor Marko
Centar za društvena istraživanja Analitika – Sarajevo

Marko-Anotnio Brkić
Sveučilište Hercegovina

Koncept izgradnje mira – što smo razumjeli, što smo naučili, što nas čeka?

U period od 2013 do 2015 godine istraživački tim Univerziteta u Edinburghu, Velika Britanija, analizirao je potencijale za pomirenje i izgradnju povjerenja u BiH iz perspektive građana/ka. Istraživanje je u obzir uzelo nekoliko determinirajućih faktora uključujući lokalni kontekst, religijsko opredjeljenje, rodnu pripadnost, osobna iskustva, itd. Stavovi su ispitivani korištenjem nekoliko metoda – anketnog upitnika, razgovora u fokus grupama, i putem javnih diskusija organiziranih u 13 lokalnih zajednica širom BiH.

Rezultati pokazuju snažnu građansku podršku procesima pomirenja, sa značajno drugačijim uklonom i porukama od onih koje dominiraju javnim diskursom u BiH. Raznolikost osobnih iskustava i stavova prema procesima pomirenja, lokalnih uvjeta u kojima se oni odvijaju, određene intepretacije koje smo dobijali tokom razgovara činile su komunikaciju sa učesnicima/ama otvorenom, ali i ishod ovih razgovora i intepretaciju određenih tema - nepredvidljivom. Građani/ke su demonstrirali svoje interesovanje i poverenje u procese pomirenja, povezujući ga sa količinom ekonomske (ne)sigurnosti koja u vrlo značajnoj mjeri, na različite načine i sa različitim posljedicama, utječe na pojedince u svakoj od 13 lokalnih zajednica.

Ovi nalazi, nagovještavaju potrebu za daljom interpretacijom i otvorenim pitanjima o kojima je potrebno razgovarati i o njima diskutirati. To uključuje:

- **Razumijevanje i shvaćanje koncepta mira i pomirenja - što smo razumjeli?** Odgovori mogu da ponude religijsko-tradicionalno, civilno-internacionalno, i institucionalno-strukturalno razumijevanje i intepretaciju.
- **Odnos temeljen na iskustvu izgradnje mira u BiH - što smo naučili?** Diskusija bi uključila ono što je autentično odnosno ono što je 'uveženo'. Autentično se odnosi na povijesna iskustva (koncept „komšiluka“, tradicija suživota, bratstvo i jedinstvo, religijski nadahnuti koncepti ...), dok su 'uvežena' iskustva dolazila kroz projekte (međunarodne NVO, inicijative podrške – lokalne i regionalne, neuspješne ambicije, "provokacije"...)
- **Koji su globalni izazovi, a kakvi su lokalni odgovori što nas čeka?** To uključuje razmatranje pitanja o tome kako nadvladati izolirano (unutargrupno) razmišljanje, kako nadvladati predrasude i strahove, i konačno, kako nadvladati razlike u konceptima?

Nebojša Šavija – Valha
Nansens Dijalog Centar Sarajevo
Nansen Dialogue Center Sarajevo

Repolitizacija procesa izgradnje mira u BiH – od međuetničkog dijaloga do protesta: slučaj Jajce

Procesi izgradnje mira u BiH, kao uostalom i drugi razvojni procesi, kako mnogi teoretičari, ali i praktičari sugeriraju, bačeni u matricu *gouvernementalité*-a, predefinjirani su vrlo često trenutnim, *fashion-style* „agendama“ donatora, „univerzalnim“ kosmologijama i „dobrim praksama“ kratkoročnog i/ili jednokratnog karaktera, koje uz to nisu dovoljno kontekstualizirane ni od strane epistemičke zajednice niti od strane praktičara. Stoga su, bez obzira na kvantitativne pokazatelje, njihovi dosezi mali, rezultati kratkotrajni, nerijetko humanitarnog i/ili socijalnog karaktera i u konačnici ne uspijevaju redefinjirati savremeno bosanskohercegovačko društvo u kontekstu pozitivnog mira, te tako ni inicirati nužne promjene koje bi doprinjele širem procesu demokratizacije toga društva, kao preduslova liberalnog mira, kojem deklarativno svi akteri u i oko BiH teže. U ovom radu, nasuprot tako opisanom stanju u procesu izgradnje mira, prateći angažman Nansen dijalog centra (NDC) iz Sarajeva u Jajcu, u sferi unaprjeđenja međuetničke saradnje u domenu lokalne uprave, obrazovanja i društvenoga angažmana u periodu do 2009. do 2015, te dešavanja vezana za proteste učenika iz Srednje strukovne škole iz Jajca, s kojom je NDC saradivao u navedenom periodu, sugeriram kako kvalitativno orijentiran, kontekstualno osjetljiv, dijaloški determiniran, pluralistički, dugoročni i holistički pristup izgradnji mira u lokalnim zajednicama može rezultirati djelovanjem koje kreira potencijal za promjene socijalnog i političkog karaktera kako u lokalnim zajednicama tako i na višim nivoima društvenog organiziranja. Rad se temelji na rezultatima akcijskog istraživanja iz perioda 2009-2015, te studije slučaja iz 2017.

Andrea Zeuskov Zuege
Berghof Foundation, Berlin, Germany

Which past? Whose justice? Towards a broader approach to history and memory in conflict

The role of history and memory in conflict is far-ranging and not confined to the post-conflict phase. In fact, historical images and narratives serve to justify territorial claims and mobilize the conflict parties in the pre-conflict and escalation phase. “Inherited” or “chosen” Traumas nurture resentment and support the de-humanization of opponents during escalation and war. After escalation, the violent history of the past conflict adds to the heritage of conflict-supporting

narratives. History and memory can be addressed and worked with in each escalation phase, bringing to mind the rootedness of historiography in present times, as well as the construct character of nationalist history-based propaganda, serving to prevent violence and deescalate.

The techniques and practices of “dealing with the past” and/or “transitional justice” vary profoundly. They range from legal measures over expert commissions rewriting schoolbooks in a conflict-sensitive manner, to group therapy for victims to help overcoming trauma. In general they have been developed to answer the needs of post-conflict societies. At the same time, these concepts conceal the ubiquity of historical concepts and memory in conflict, narrowing our perspective to the overcoming of immediate violence.

The paper aims at critically evaluating the concepts of DwP and TJ, referring to various best practice examples from different conflict regions. The question is asked, what is needed to come to a broader approach rooted in an inclusive and comprehensive understanding of the role, history and memory play in all conflict phases, in order to develop a methodological toolbox, suitable for various escalation phases.

Jasmin Hasić
Universite Libre de Bruxelles

Nermina Alibegović
University of Bihać

Narratives in the Making: Locally Shaped Memory and Collective Identities in Cazinska Krajina

There are at least two competing memories of the “cultural trauma” which stem from the brutal conflict in Cazinska Krajina in the mid 1990s. Both of narratives, rooted in the memory of the recent tragic history, strongly divide people in the region even today, and it can be argued that divisions have been largely reinforced by Mr. Abdić’s early release from prison in 2012, and his election victory in Velika Kladuša in 2016.

The primary purpose of this paper is to understand the function of memory in shaping the narrative of the recent collective trauma in Cazinska Krajina (BIH) and to investigate how two communities of memory (i.e. the “mainstream Bosniaks” and “Autonomaši”) accept their respective narratives of the intra-Muslim conflict as a part of their collective identities. It is based on a fieldwork done in March and April of 2017, involving conventional ethnography and analysis of legal documents. The research also aims to introduce a critical outlook and assessment of the function of collective memory in Cazinska Krajina and to understand the

differences in how different communities of memory in the region comprehend the role of remembering and memorialization in managing collective identities of new generations.

We hypothesize that the memory of “cultural trauma” in Cazinska Krajina is an important element in the construction of local collective identities among young people. We depart from the assumption that division between the two Bosniak groups in the region persists until today and that it can be rooted in the ‘work of memory’, which greatly shapes the existing historical narratives, and consequently identities of local young adults.

Stefan Jeremić,
Helsinški komitet za ljudska prava Srbije
Helsinki Committee for Human Rights in Serbia

Uticaj Regionalne kancelarije za saradnju mladih na proces pomirenja u regionu Zapadnog Balkana

Nakon ratova na prostoru bivše Jugoslavije, mladi Balkana konstantno su razdvajani granicama i predrasudama. Iako je većina njih premlada da bi se sećala ratnih dešavanja, priče njihovih roditelja, udžbenici iz istorije, mediji i ostali kontruizani narativi, mladima su nametnuli teret prošlosti, a svih ovih godine malo toga je urađeno na prevazilaženju tih barijera, uglavnom naporima nevladinog sektora.

Sporazum o osnivanju Regionalne kancelarije za saradnju mladih, zvanično je potpisan na Samitu lidera Zapadnog Balkana u Parizu, 4. Jula 2016. Godine, a kao glavne ciljeve misije same Kancelarije naveo je podršku regionalnoj razmeni i saradnji mladih Zapadnih Balkana, zasnovanoj na principima demokratskog upravljanja, održivog ekonomskog razvoja, edukacije i podsticanju inovacija. Regionalna kancelarija će finansirati i olakšati programe razmene između zemalja učesnica. Škole, organizacije i pojedinci moći će da konkurišu za razne grantove i programe u sferama kao što su obrazovanje i istraživanje, aktivizam, kultura i sport.

Dosadašnja praksa je pokazala da upravo mobilnost mladih i mogućnost da saslušaju drugu strane priče vodi rešavanju društveno-političkih problema, kao i preovladavanju tekovina ratne prošlosti. Doprinos Regionalne kancelarije procesu pomirenja, većoj mobilnosti među mladima, miru i stabilnosti u regionu, istovremeno će voditi ka eliminisanju dominantnih etničkih i verskih predrasuda i stereotipa u zemljama regiona.

Upravo kroz analizu strukture i statuta Regionalne kancelarije za saradnju mladih pokušaćemo da damo odgovor na pitanje kako će ona uticati na proces regionalne saradnje i preovladavanja tekovina konfliktne prošlosti.

Aleksandra Letić

Helsinki Committee for Human Rights in Republika Srpska

Helsinški komitet za ljudska prava Republike Srpske

Ethno-national teaching for new conflict generations?

Dealing with the past in BIH in a way that it recognizes the established facts on committed crimes, understands the pattern of conflicts, demystifies battles and war heroes, and deconstructs narratives of past and current conflict entrepreneurs happen sporadically and almost inclusively within the country's civil society sector. A number of national and international organizations and NGOs have been involved in the programs aimed at capacity building and rebuilding education institutions, but most of these initiatives are isolated, small-scaled, and short term without a strategy of framework that consider the long-term impact. The idea of "nation-building" that had been fostered during the war it was continued after the war in the field of education. Although the hate speech has been removed from school textbooks it is evident that only cosmetic cleansing of offensive expressions took place, while the practical usage inside of schools and between youth is still very vivid. Textbooks for the high school students usually emphasize the history and culture of the ethnic or religious community that are dominant at the level of certain administrative units in order to show the own ethnic or religious group in a good light. A number of "sensitive issues" (i.e. ethnic animosity, xenophobia, discrimination) are often seen as too sensitive and are thus avoided by educational institutions when developing textbook content.

Institutional approaches, primarily those of educational institutions are almost fully missing and even if they happen then only in way that the recent history and war time sufferings of the ethnic group is discussed that constitutes the ethnic majority in this specific region and/or local community. Self-reflection on crimes and human rights violations of the own ethnic community are widely ignored and not mentioned at all, what is in line with the dominant political agendas in the country and what puts schools in the positions to be a tool for manipulations, deepening inter-ethnic fear and mistrust and being one of the generators for conflicts and social distance.

PANEL 6

FUTURE OF THE PEACE BUILDING IN THE REGION

BUDUĆNOST IZGRADNJE MIRA U REGIJI

Nermina Mujagić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Balans neprijateljstva kao ključna prepreka u izgradnji mira u BiH

Međusobno suprostavljanje političkih predstavnika tri dominantne etničke skupine u Bosni i Hercegovini često se interpretira kao najnegativnija pojava na bosanskohercegovačkoj sceni. Gotovo da ne postoji politički osviješten čovjek koji neće uzviknuti kako je dosta korupcije i bezvlašća. No, ako je svijet o bezvlašću prisutna kako to onda da je smanjena potreba za kreiranjem uslova koji mogu da političke anomalije na određeni način akomodiraju i zemlji otvore mogućnost perspektive.

Otvoreni, vještački, medijski posredovan sukob na relaciji Srbi-Hrvati i Bošnjaci s vremena na vrijeme oscilira tako što predstavnici dva naroda koaliraju protiv trećeg. Autorica želi da polemizira sa nerealističnim sukobima jer iste razumijeva kao na jednu vrstu simulacije koja hoće da se predstavi kao podnošljiva solucija nepodnošljivom životu u BiH. Zbog toga se autorica pita da li simulacija međusobnog etničkog sukoba, energiji otpora/i stvarnog/realističnog i jedino poželjnog sukoba u političkoj areni, oduzima snagu jer je ista preusmjerena na vještački proizvedene uzroke koji ne doprinose razvoju mira.

Nemanja Džuverović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu
Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Značaj lokalnog konteksta za liberalnu izgradnju mira: slučaj SFRJ

Dosadašnja literatura o liberalnoj izgradnji mira kritiku je zasnovala, pre svega, na glavnim akterima (spoljnim, nacionalnim i lokalnim) koji učestvuju u procesu izgradnje mira i izgradnje države. Lokalni kontekst, prisutan pre implementacije liberalnog mira, i hibridizacija (Mekginti, 2010) kao njena njegova posledica, nisu bili tema detaljnijih istraživanja. U skladu s tim, tekst analizira u kojoj meri političke, ekonomske i društvene

okolnosti, prisutne u zemlji pre intervencije, utiču na održivost (kvalitet) liberalnog mira. Tekst ispituje politički i društveno-ekonomski kontekst u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (1945-1991) pre izbijanja unutrašnjih sukoba kao presudan faktor u uspešnoj implementaciji projekta liberalnog mira koji je prisutan u region okom poslednje dve decenije

The importance of local context for liberal peacebuilding: The case of SFR Yugoslavia

The critical literature on peacebuilding has mainly addressed the issue of actors (external, national or local) in the process of peacebuilding and post-conflict statebuilding. The context prior to the implementation of the liberal peace agenda and subsequent hybridization (Mac Ginty, 2010) of local and international has mainly been overlooked. The text discusses the idea that success (quality) of any liberal peace project is also dependent on political, economic or social circumstances present in a country before the international intervention. Hence, the paper analyses the political and socio-economic context in SFR Yugoslavia (1945-1991) before the conflicts in the 1990s as an important factor in understanding the successful implementation of the liberal peace in the region in the last two decades.

Monika Palmberger

Department of Social and Cultural Anthropology, University of Vienna

Odsjek za socijalnu i kulturnu antropologiju, Univerzitet u Beču

The Past as a Potential Resource for the Future? – Nostalgia for Yugoslavia and Its Meaning for Practices of “Border Crossing”

This paper investigates practices of “border crossing” in post-war, post-socialist Bosnia and Herzegovina. While national divisions prevail, subtle attempts at border crossing can be witnessed even in those areas most impacted by the partition the war caused, such as in Mostar, a city that has been left divided into a Croat- and a Bosniak side.

Long-term ethnographic fieldwork in Mostar conducted between 2005 and 2008 revealed different acts of border crossing. These include the actual crossing between the Croat- and Bosniak part of the city to reintegrate the “other side” into one’s everyday life. Acts of border crossings, however, are also present in a more metonymical sense through the questioning of absolute national identities.

Research findings show that these diverse forms of border crossing heavily rely on memories of positive pre-war cross-national relations, which are brought forward to re-establish these

relations in post-war times. The paper focuses particularly on the prospective dimension of nostalgia for former Yugoslavia, a longing widely present despite prevailing nationalist discourses that denounce the period.

By integrating theories of memory and post-war peace building the paper concludes that re-enacting a shared common ground – most often found in the past rather than in the present – bears an integrative potential that deserves more attention in post-conflict settings.

Dražen Barbarić,
Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mostar

Demokratizacija političkog krajolika ili o slobodi „lošeg izbora“

U radu se polazi od pojma kolektivnog pamćenja pomoću kojeg svaka politička zajednica uspostavlja vlastiti odnos prema prošlosti te je prerađuje i institucionalizira u kolektivno pamćenje. Upravo kolektivno pamćenje zahtjeva konkretnu teritorijalizaciju kroz koncepciju političkog krajolika. Preko njega se simbolički i narativni poredak postvaruje, tj. materijalizira kroz širok spektar prostornih praksi. Putem političkog krajolika dominantna skupina unutar političke zajednice ispoljava vlastite narativne kodove i strukturira prostor prema vlastitom liku i potrebama. Svako kreiranje krajolika je svojevrsna simbolička kolonizacija društvenog prostora u kojoj se uvijek radi o odnosima i borbi za moć, zbog toga je svaki krajolik ujedno politički. Svaki režim pokušava stvoriti teritorijalnu monolitnost simboličkog poretka, što znači da nipošto ne smiju ostati neteritorijalizirani dijelovi društvenog prostora koji bi odražavali drugačiji simbolički teret od onoga koji se smatra službenim. Problemi se javljaju u situacijama „epistemičkih katastrofa“ u kome se urušavaju simbolički tereti zajedno s režimima koji su ih propagirali. Dolazi do pucanja i ogromne diskrepancije između prevrednovanja kolektivnih pamćenja i starih teritorijalnih kodova prema kojima su konstruirani dotadašnji politički krajolici. Stara spomenička baština, nazivi trgova i ulica te ostalih javnih institucija prestaju odražavati i emitirati kodove prethodnog režima. Njihova se uloga u kontekstu „novih“ kolektivnih pamćenja nadaju kao nemjesta rekonstruiranih društvenih prostora. Rad propituje dva ključna pitanja. Imamo li pravo na etatistički oktroiranu kulturnu politiku, sakraliziranih materijalizacija simbolike prošlih režima ili pravo na demokratsko prevrednovanje političkog krajolika, u kojem se postavlja pitanje što sa elementima političkog krajolika koji ne odgovaraju vrijednosnom sustavu suvremenog društva? Imamo li pravo osuđivati zajednicu zbog nemara ili uništenja simboličkog krajolika koji ne smatra svojim? Propituje se mogućnost demokratizacije društvenog prostora i njemu pripadajućeg krajolika koji bi trebao odražavati simboliku i kolektivne narative zajednice u demokratskom kontekstu. Ključno pitanje, ili problem, stoga postaje, da li politička zajednica

svoje demokratsko pravo konstrukcije vlastitog političkog krajolika može iskoristiti kao „slobodu lošeg izbora“, bilo u estetskom ili moralnom smislu?

Valida Repovac Nikšić
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Reafirmacija kozmopolitskog društva u regiji

Polazeći od tvrdnje da se unazad dvije decenije u naučnom diskursu propustilo govoriti o tome u kojoj mjeri su ne samo ekstremisti svojim zločinačkim i nezakonitim djelovanjem, već i politički establišment, etnonacionalne i klero oligarhije svojim populizmom i zvaničnim državnim politikama gotovo ciljano razorile regionalno, a sa njim i bosanskohercegovačko društvo, intencija nam je obratiti vam pažnju na sfere u kojima to tkivo preživljava uprkos svemu. Društvena povezanost koja je zahvaljujući zajedničkom tržištu i velikoj produkciji moderne jugoslovenske autorske umjetnosti i popularne kulture postojala u bivšoj državi, a koju iz više razloga sada nazivam "kozmpolitskim društvom" u regiji, opstala je do danas u intelektualnim, naučnim ili umjetničkim sferama i privlači sve više mladih koji nastoje osloboditi se trenutne društveno-političke matrice partikularizmom i prošlošću opterećenog, etnički i vjerski definisanog i podijeljenog društva. Teza rada je da je od krucijalne važnosti raditi na reafirmaciji i produbljivanju postojećih, kao i ohrabrirvanju kreiranja novih, ovovremenih/savremenih, racionalnih i individualnih veza u društvu; društvenih veza koje prevazilaze sve vrste poznatih nam partikularizama, tradicionalnih i gotovo iracionalnih kolektivizama baziranih na vjerskoj/etničkoj pripadnosti i nacionalnim mitovima "krvi i tla". Racionalno oslobađanje individualnih kapaciteta za ponovno uspostavljanje društvenih veza jedan je od izglednijih načina otvaranja perspektiva za izgradnju povjerenja i mira u regiji.

Reaffirmation of Cosmopolitan Society in the Region

Starting from the claim that for the last two decades the scientific discourse failed to talk about the extent to which, not just extremists with their criminal and illegal actions, but also the political establishment and ethnic/national and clerical oligarchies with their populism and official social policies, almost deliberately destroyed the regional and hence the BiH society, it is our intent to direct your attention to the spheres where this fabric still survives despite all difficulties. Social cohesion which, thanks to the common market and substantial production of modern Yugoslav original art and popular culture, existed in the former state, which I now call a "cosmopolitan society" in the region for a number of reasons, has survived to this day in the intellectual, scientific

and artistic spheres and continues to attract increasing numbers of young people attempting to free themselves from the current socio-political matrix of a society burdened by particularism and the past, society defined and divided by ethnicity and religion. The thesis of this paper is that it is of crucial importance to work on the reaffirmation and deepening of such connections, as well as on encouraging new, contemporary/modern, rational and individual connections in the society; social connections that overcome all types of familiar particularisms, traditional and almost irrational collectivism based on ethnic/religious affiliation and national myths of "blood and land". Rational emancipation of individual capacities for renewed development of social connections is one of the more promising approaches to opening new perspectives for building of peace and trust in the region.

Damir Kapidžić,
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Odnos političkih stranaka u Jugoistočnoj Europi prema naslijeđu rata

Jugoslavenski ratovi 90ih godina su podijelili političku scenu regiona. Međutim, naslijeđe rata prevazilazi granice i stranačke sustave novonastalih država. Ovaj rad istražuje odnos pojedinih političkih stranaka u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini spram dva događaja opterećena ratnim naslijeđem: prava uporabe ćirilice u Vukovaru i obilježavanja genocida u Srebrenici. Analizom predizbornih kampanja na lokalnom nivou, te reakcija iz susjednih država se želi steći bolje razumijevanje utjecaja rata na političko pozicioniranje stranaka danas.

The Relation of Political Parties in Southeast Europe towards legacies of war

Many new political systems were created in the wake of the Yugoslav wars of the 1990s. However, the legacy of war transcends the borders and party systems of newly formed countries. This paper explores the relation of certain political parties in Croatia, Serbia, and Bosnia and Herzegovina towards two events burdened with a legacy of conflict: the right to use Cyrillic in Vukovar, and the commemoration of the Srebrenica genocide. By analyzing electoral campaigns at the local level, as well as reactions from neighboring countries, the paper aims to contribute to a better understanding of the impact of war on political positioning of parties today.

PANEL 7 A

DOKTORANTSKI PANEL: NOVA ISTRAŽIVANJA O IZGRADNJI MIRA U REGIJI PHD CANDIDATES PANEL: NEW RESEARCHES IN PEACEBUILDING IN THE REGION

Dijana Delaye

Fakultetu političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu
Faculty of Political Sciences, University of Zagreb

Haški sud kao mehanizam tranzicijske pravde - društveni legitimitet Haškog suda

Početak sedamdesetih godina prošlog stoljeća započela je takozvana "kaskada odgovornosti" koja je potaknula osnivanje brojnih mehanizama tranzicijske pravde, što je 25. svibnja 1993. rezultiralo osnivanjem ad hoc Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, koji je uveo dva presedana - prvu pravu primjenu međunarodnog humanitarnog prava u praksi (po prvi put nije riječ isključivo o pobjedničkoj pravdi) i prvo prihvaćanje mehanizama tranzicijske pravde od strane zaraćenih strana kao dio mirovnog procesa koji je tek trebao otvoriti put ka tranziciji. Problem je, međutim, što ankete (*IDEA, Documenta, Beogradski fond za humanitarno pravo*) već nakon nekoliko godina rada Suda, pokazuju da je Sud na prostoru kojem je namijenjen izgubio svoj društveni legitimitet, koji se u međunarodnom pravu definira kao stav onih kojima je određen oblik međunarodnog prava namijenjen (prema njemu) i njihova sposobnost da ga poštuju. U izlaganju bi analizira kako su međunarodna politika i nacionalna politika u RH utjecale na gubitak društvenog legitimiteta Suda te na koji je način nedostatak istog utjecao na rad Suda - ostvarenje mandata, suradnju sa zemljama i entitetima kojima je namijenjen, a samim tim i na proces tranzicijske pravde. Utjecaj međunarodne politike na društveni legitimitet Haškog suda istražuje se analizom načina na koji je Sud osnovan, mandata koji mu je dan i koji je samoinicijativno proširivao (pisanje povijesti), rada Ureda glavnog tužitelja, kasnog osnivanja Outreach ureda te niza "diplomatskih" pogreški koje je Sud napravio. Analizirati će se i brojni problemi s kojima je Sud susreo poput nemogućnosti provedbe vlastitih odluka, rata u tijeku ili dislociranosti. U okviru analize utjecaja nacionalne politike RH na legitimitet Suda rad se fokusira na utjecaj političkih stranaka i medija. Na kraju bi pojasnila zašto je društveni legitimitet važan za mehanizme tranzicijske pravde i koje je posljedice njegov nedostatak imao za Haški sud, posebno u smislu ostvarenja mandata, jedna od čijih točaka je i - spriječiti revizionizam, doprinijeti ponovnom uspostavljanju mira i poticati pomirenje na području bivše Jugoslavije.

Harun Išerić
Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Law, University of Sarajevo

Uloga Ustavnog suda BiH u postizanju mira u bosanskohercegovačkom društvu

Ustavotvorac u trećoj alineiji preambule Ustava BiH određuje jedan od ciljeva ustavotvorca, a to su miroljubivi odnosi unutar pluralističkog društva, kako je bosanskohercegovačko. Na istom mjestu se određuju i alati za postizanje ovog cilja: demokratski organi vlasti i pravične procedure. Dakle, alineja ima za cilj postizanje mira unutar države. Kako je to sam Ustavni sud BiH utvrdio, preambula BiH ima normativni, obavezujući, karakter, te je indirektno primjenjiva.

Rad ima za cilj da analizom dosadašnje ustavnosudske prakse utvrdi na koji način je Ustavni sud operacionalizirao ovu alineju, te kako je ona u konačnici doprinijela izgradnji mira u bosanskohercegovačkom društvu. Alineja predstavlja u principu smjernicu kako bi trebalo oblikovati državno uređenje BiH, ali ona se primjenjuje i u određenim osjetljivim oblastima, kao što su religija, jezik i sl. Tako alineja pronalazi svoje mjesto u jednim od ključnih odluka Ustavnog suda i to: o ravnopravnosti konstitutivnih naroda, imenima gradova, zastavama, grbovima i himnama entiteta, gradova i općina, službenim jezicima, upotrebi jezika u visokom obrazovanju, javnom radio-televizijskom sistemu, učešću konstitutivnih naroda u gradskim vijeća itd.

U konačnici, rad će također ukazati i na poimanje pluralizma i pluralističkog društva u praksi Evropskog suda za ljudska prava i preslici te prakse u radu Ustavnog suda BiH, te na potrebu razvoja shvatanja pojma pluralizma u praksi Ustavnog suda, u skladu sa razvojem i promjenama u društvu.

Jasmin Hasanović
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Nekro-fetišizmi postjugoslovenskih geopolitika: prostori smrti kao etnonacionalni prostora

Evidentnim odsustvom kritičkog suočavanja sa prošlošću na ovim prostorima prisustvujemo politikama nekrofilnih uživanja unutar kojih prostori smrti postaju politički artefakti za mapiranje etno-prostora. Prostori smrti postaju prostori identiteta, etnonacionalni prostori čiju političku egzistenciju omogućava kontinuirana reprodukcija smrti. Stoga, cilj ovog rada jeste ispitati da li i u kojoj mjeri korištenje i (zlo)upotreba smrti konstruira ideološke i političke matrice postjugoslovenskih etnonacionalnih identiteta i njihovih prostora, odnosno, koje su političke

posljedice manipulativnih praksi etnonacionalnih geopolitika koje svoju moć crpe iz nekrofilnih fetišizama. Na sceni je ceremonijalizacija smrti kao ideološkog stimulansa etnopolitičkog, čijom se teorijskom, praktičnom i simboličkom dekonstrukcijom nastoji razumjeti jedna od dimenzija nove redistribucije moći.

Halida Đonlagić
Bhaktivedanta Institute, Ljubljana

Javni diskurs vjerskih lidera i njihova uloga u izgradnji budućnosti (ne)mira u savremenoj BiH

U različitom, ali ipak podijeljenom društvu i prostoru, bh građani žive svoj nedovršeni mir. Nedostatak ozbiljnog kritičkog osvrta unutar i izvan vjerskih zajednica ali i šire javnosti, predstavlja ozbiljan kamen spoticanja u izgradji mira. Čak i onda kada se pojave ljudi koji se kritički osvrću pa i u djelovanju svoje vlastite zajednice i koji traže određeni kohezivni model zajedničkog života, bivaju demonizirani, dok s druge strane postoje oportunisti koji žive jednu vrstu epikurejskog hedonizma kome su između ostalog skloni i mediji, novinari, političari koji uvelike doprinose razvoju ovog problema. Metafizičko opravdanje animoziteta i isključivosti prema drugom i drugačijem dovodi do toga da kako jedna zajednica razvija više poštovanja za vlastite standarde, ona razvija i mržnju prema drugim zajednicama, a njihove standarde smatra nižim i inferiornim. Razlike zasnovane na mjestu, vremenu, jeziku, uvjerenju, ponašanju, hrani, odjeći postaju utkane u svakodnevnu životnu praksu ljudi i postepeno učine jednu zajednicu toliko različitom od druge da se može čak izgubiti razumijevanje da smo svi ljudska bića. Zato bi ovaj rad bio pokušaj da se kroz temeljan epistemološki pristup proučavanja uzročno-posljedične veze nastanka ovog problema pronađe i preusmjeriti ratogradna identifikacija izvanjskog faktora koji razdvaja u pravcu pronalaska zajedničkog sadržioca, odnosno identifikacijskog faktora koji je put ka miru.

Veldin Kadić
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Regionalna stabilnost, kontrola naoružanja i izgradnja mira u dejtonskom trouglu

U posljednjih 20-ak godina države koje su nastale disolucijom Jugoslavije, uz sve napore kako domaćih političkih struktura tako i međunarodne zajednice, još uvijek nisu uspjele riješiti unutrašnja politička pitanja i uspostaviti minimum konsenzusa o ključnim događajima u bliskoj prošlosti. To se pokazuje kao ozbiljan hendikep na dva načina: prvo, u integracijama prema

Evropskoj uniji gdje unutrašnja neriješena pitanja značajno usporavaju ovaj proces i drugo, u odnosima između samih država Zapadnog Balkana koji su u posljednjih 20 godina podložni velikim varijacijama i ne pokazuju tendenciju mogućeg poboljšanja na zdravim osnovama. Cilj ovog rada je bio da precizno detektira ključne uzroke koji dovode do takvog stanja i predloži moguće otklanjanje istih. Detektiranje tih uzroka vrlo je važno jer bez njihovog prevazilaženja sva buduća poboljšanja međudržavnih odnosa biće svedena samo na formu političkog marketinga. Kroz primjere koji se navode u radu lahko se može uočiti, da su politička retorika i političke poruke koje se redovno upućuju prožeti snažnom nacionalističkom notom koja se ne može minimizirati imajući u vidu našu recentnu prošlost. U tom nacionalističkom diskursu ključna, dominirajuća kategorija postao je ponovo „RAT“ koji je rabljen na različite načine i sa različitim ciljem. Ključno pitanje koje je nagnulo autora da napiše ovaj rad jeste: Kako je postalo moguće da je nakon više od dvije decenije integracije i (post)konfliktnih izgradnji, ogromnog napora nevladinog sektora i međunarodne zajednice uloženog u procese pomirenje, ogromnog novca koji je uložen u preveniranje sukoba i održavanje mira, brojnih deklaracija i projekata koji su pokrenuti sa ciljem međusobnog približavanja rat ili prijetnja ratom odjednom postalo dominantna opcija i u kojoj mjeri je takvo nešto realno u praksi uvažavajući sadašnji društveno-politički kontekst.

PANEL 7B

**DOKTORANTSKI PANEL: NOVA ISTRAŽIVANJA O IZGRADNJI MIRA U REGIJI
PHD CANDIDATES PANEL: NEW RESEARCHES IN PEACEBUILDING IN THE REGION**

Rodoljub Jovanović
University of Deusto
Bilbao, Spain

Dea Marić
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb
Filozofski fakultet
Sveučilištu u Zagrebu

Controversy in The Classroom? How do history teachers in Western Balkans approach sensitive and controversial topics?

Following numerous studies that looked into history curricula and history textbooks, what actually happens in the classroom when it comes to these topics is mostly left unexamined. How do teachers go around curricular expectations, teaching materials and societal context in teaching the most controversial topics in their societies? What effect have many international organizations' interventions in the field of history teaching had in this respect? To try to outline the answers to these questions, together with experts in history teaching in and history didactics South Eastern Europe as well as with practitioners in each of the respective countries, we developed a large-scale mixed-method study. The principal technique of the data collection through an online survey was complemented with focus groups with selected groups of history teachers in each of the respective countries. Specifically, teachers were asked about different aspects of the history teaching including: initial teacher training, curriculum, employment procedures, dealing with controversial topics and others. Out of 866 teachers who participated in the survey 453 were female; the average age of participants was 24.17 years (SD=9.041) with the average years of teaching experience 13.89 (SD=8.365). History teachers from Albania (77), Bosnia and Herzegovina (235), Kosovo (72), Macedonia (123), Montenegro (124) and Serbia (235) gave their assessment of the current state & the needs in history teaching in their country. Following the avoider-risk taker continuum model of teacher's roles when facing controversial topics (Kitson & McCully, 2005), we looked into several factors determining whether history teachers will take a role of the avoider, container or the risk taker in approaching the contested topics.

Moreover, we examined how certain individual characteristics (e.g. religiousness and level of education) and school characteristics (e.g. urban/rural and mono-cultural/multi-cultural environment) affect the teachers position on the continuum. Understanding teachers' views and position in regards to teaching controversial topics will contribute to better understanding of history teaching in the Western Balkans but also expand our knowledge of the processes of dealing with troubled pasts in post-conflict societies.

Selma Ćosić

**Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo**

Izgradnja kulture mira/kulture nasilja u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina je još uvijek u „natalnoj fazi razumijevanja sopstvene historije, pa se **ono što se dogodilo** tumači **kao da se događa**, kao da nikada nije postojalo Jučer, kao da neće postojati Sutra, i kao da smo osuđeni na Danas, u kojem uvijek trijumfuje negativno Jučer. Vječito ponavljanje istog.“ (Ćurak, 2016:153) Situaciju u Bosni i Hercegovini dodatno teškom čini rasprostranjeni nacionalizam, različiti oblici diskriminacije, organizovani kriminal i proliferacija naoružanja, visoka stopa nezaposlenosti i siromaštva, uz prateće pojave sveopće destrukcije i društvene isključenosti, a da o preveniranju maloljetničke delikvencije, trgovine ljudima i kontrole malokalibarskog oružja, i ne govorimo.

Izučavajući pojam mira i razvoj kulturne dimenzije mira, došli smo do ideje, da elaboraciju definirane teme, sagledamo sa dva kulturološka korijena mira. Inglehart smatra da istinski korijeni budućeg trajnog mira čine dva vodeća faktora promjena, a to su žene i mladi.

Suština i cilj rada je pored definiranja pojmova mira (pozitivnog i negativnog mira) i nasilja (direktno, strukturno i kulturno nasilje), otvoriti i postaviti pitanja koja se tiču izgradnje mira kao i obratiti pažnju na narrative i forme nasilja koji negativno utiču na proces izgradnje mirnog društva. Pitanje, da li neravnotežan odnos muškaraca i žena pospješuje kulturu nasilja i u kolikoj mjeri je ženski subjekt u Bosni i Hercegovini u mogućnosti da doprinose izgradnji mira, pojavljuje se kao važno pitanje u polju bosanskohercegovačke sadašnjosti. Takođe, od ključne važnosti je i razumijevanje pozicije mladih Bosne i Hercegovine - idu li u smjeru afirmiranja međusobnog dijaloga, razumijevanja, prihvatanja *Drugog* i *Drugacijeg*, ili pak mladi doprinose rastu nasilja u društvu, degradirajući mogućnost izgradnje kulture mira?

Sarina Bakić
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

Kultura kao instrument u izgradnji mira i pomirenja u Bosni i Hercegovini

Tekst se oslanja na savremene teorije o kulturi u kontekstu njene uloge u izgradnji mira i pomirenja te na koji način kultura može doprinijeti razumijevanju među ljudima, ublažavati i onemogućavati konflikte te uticati na procese pomirenja. Nadalje, autorica teksta će akcentirati neke od primjera kada su u pitanju uspjesi i neuspjesi kulturnih sadržaja u sprečavanju konflikata i nasilja i izgradnji mira i pomirenja. Ovaj tekst će se referirati na Brechtovo poimanje umjetnosti s aspekta analize uloge kulture i kulturnih sadržaja u Bosni i Hercegovini i regionu koja se ogleda kroz razne primjere kako negativnog tako i pozitivnog karaktera savremenog kulturnog konteksta Bosne i Hercegovine i regiona.

Culture as an instrument of peacebuilding and reconciliation in Bosnia and Herzegovina

This article relies on cultural contemporary theories to emphasize the role of culture in peace and reconciliation and how can culture contribute towards understanding among people, preventing, recovering from conflicts and influencing the reconciliation processes. Furthermore, author of this article will accentuate some of examples related to accomplishments and failures of cultural contents in preventing conflicts and violence and nurturing reconciliation. This article will be referred to the Brecht's theories on art from the aspect of rethinking the role of culture and cultural contents in Bosnia and Herzegovina and the region, which is viewed through different examples of positive and negative character in the contemporary cultural context within Bosnia and Herzegovina's society and the region.

Lejla Gačanica
Pravni fakultet, Sveučilište u Mostaru
Faculty of Law, University of Mostar

Neposlušna sjećanja: u potrazi za (drugom) prošlosti

„Sačuvaj i pamti“ sublimira svu bitnost sjećanja za ono što jesmo. Šta se to čuva i pamti u bh. sjećanju? Oprostovena sjećanja opominju, podsjećaju, komemoriraju. Zvanične historije/istorije/povijesti su razlomljene. Kolektivna sjećanja etničkih grupa u Bosni i Hercegovini su isključiva i zatvorena. Uspostavljene podjele su vješto institucionalizirane, a službene politike sjećanja su njihova kontinuirana podrška. Sačuvaj i pamti – kao instrument moći u oblikovanju ne samo sadašnjosti već i budućnosti.

U konstrukciji identiteta, 'otimanje zaboravu' se ponekad čini kao jednosmjerni proces: kreatori službenih sjećanja etabliraju narative oslobođene kritičke kulture sjećanja, zveckajući povremeno oružjem. Unutar onog što je važno da se pamti, jednako je važno šta se to potiskuje i zaboravlja. Bitno je pratiti obrasce u kojima se stvara diskurs 'naše prošlosti', spremno manipulirajući onim što ostaje kroz službena sjećanja ali i onim što je predmet privatnog transgeneracijskog prenosa sjećanja. I upravo tu, u procjepu između sveprisutnih dominantnih narativa o prošlosti i kulture sjećanja, postoji prostor drugačije prošlosti – prostor za sjećanja koja donose drugu prošlost.

Ulazeći u zauzete javne prostore i diskurse, ova neposlušna sjećanja građana stavljaju pojedinca/ku u središte procesa – nema oktroisanih vrijednosti, nema nametnutog značenja, nema strahopoštovanja. Anti-spomenici, intervencije u prostoru, muzejske postavke u BiH pokušavaju zagrebati ispod površine, potaknuti propitivanje, prizvati i uključiti lično iskustvo. No, uspijevaju li? Drže li otvorenom debatu oko sjećanja (Young)? Nose li kapacitet za izmjenu sjećanja (Kuljić)? Šta se može iščitati iz (ne)postojanja materijalizovanih neposlušnih sjećanja, i reakcije na njih? Možemo li kroz spremnost na 'drugu' prošlost procijeniti snagu postojećih politika sjećanja i kolektivnih identiteta?